Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania

ACCIÓ SOCIAL I CIUTADANIA

Dia Internacional de les Famílies

2008

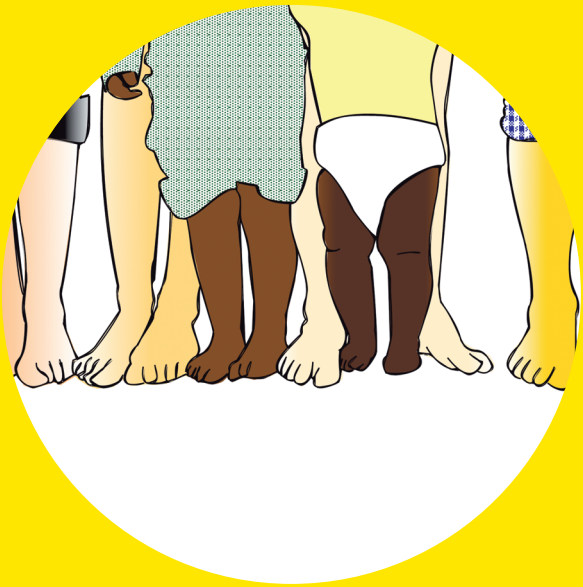

Família i famílies: la diversitat familiar en un context europeu en procés de canvi

2008

Dia Internacional de les Famílies

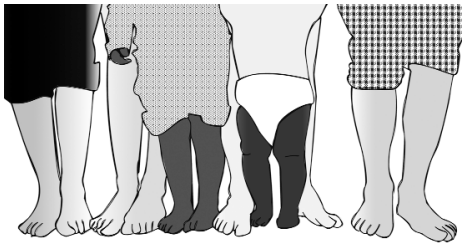

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania

Família i famílies: la diversitat familiar en un context europeu en procés de canvi

© **Generalitat de Catalunya**
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania

Tiratge: 5000
Dipòsit legal: B-15702-2009
Disseny i compaginació: **Xeixa Rosa**
Impressió i enquadernació: **Ampans**

Índex

9 Intervenció de la secretària de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania, senyora Carme Porta Abad

19 Intervenció de la catedràtica de sociologia de la Universitat de Padova (Itàlia), senyora Franca Bimbi

Preàmbul

Us presentem la segona edició del cicle de conferències que es va encetar l'any passat, al voltant de la realitat de les famílies. La celebració de l'Any Internacional de les Famílies, el dia 15 de maig, ens ajuda a conèixer en profunditat diversos aspectes i realitats que giren entorn de les famílies.

Aquest any la celebració s'ha emmarcat entorn del tema de la diversitat familiar. La conferència que us presentem porta per títol "Família i famílies: la diversitat familiar en un context europeu en procés de canvi", i ens apropará al necessari reconeixement, per part de les polítiques familiars públiques de la complexa realitat de canvis i models familiars existent en l'actualitat.

Intervenció de la secretària de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania, senyora Carme Porta Abad

En primer lloc, permeteu-me que disculpi l'Honorable Consellera perquè, com sabeu, estava previst que avui fos aquí presidint aquest acte i fent aquesta presentació, però per qüestions de salut ha hagut de marxar a casa. De fet, suposo que és un imprevist que tothom entendrà (i més en un dia com aquest) i, per tant, la disculpareu. En tot cas, la seva voluntat era ser aquí, tal com ho posava al programa, però ha estat del tot impossible.

Gràcies per ser aquí avui amb nosaltres, doncs. Com sabeu, aquesta és la primera de les activitats d'enguany del Dia Internacional de les Famílies, que va ser establert per l'Assemblea de les Nacions Unides l'any 1994. Enguany celebrem aquesta diada i ho fem sota el lema *I la teva, com és?*, que vol fer referència a la diversitat de models familiars que coexisteixen en la nostra societat i, a més a

més, ho fem interpel·lant directament les persones que formen o que formem part d'aquestes famílies en procés de reconeixement d'aquesta diversitat.

Els canvis socials que hem viscut en els últims anys han fet que apareguessin noves formes de convivència familiar més enllà de la clàssica estructura biparental patriarcal, en què l'home era el proveïdor i la dona l'àngel de la llar, i també que canviessin les relacions familiars. Està desapareixent la família extensa, que dóna pas a les famílies nuclears i estan creixent algunes realitats que ja existien però que, en tot cas, eren més minoritàries.

Tot això, lluny de fer perdre la importància de la centralitat de la família, en tant que àmbit de socialització, de cura, de transmissió de valors i espai educatiu de filles i fills, el que ha fet és reforçar aquest paper, i ho fa a partir d'aquesta evolució. Família, per nosaltres, i entenc que per tothom, és sinònim d'amor, de solidaritat; família és educació i és cura; família és aprenentatge i ciutadania. La família és el primer espai d'amor, de convivència cívica i social, de cohesió social, i és per això que cal tenir en compte la seva diversitat per desenvolupar polítiques públiques. De fet, és una qüestió de responsabilitat pública. És important que donem a totes les famílies les oportunitats que es mereixen.

La realitat en els darrers anys ha estat en contínua evolució. El creixement, com deia, de realitats existents, decreixement d'altres i noves realitats. A Catalunya hi ha actualment 1.831.232 famílies. Els canvis legislatius, la baixada de la nupcialitat, el decreixement de la natalitat, el retard a formar-se les famílies o en l'emancipació juvenil, entre d'altres factors, han provocat un decreixement dels nuclis biparentals, tot i que segueixen sent els majoritaris (estem parlant

d'un 78% dels nuclis familiars) i cal tenir en compte que aquests nuclis biparentals bàsicament heterosexuals no són tots iguals. En els nuclis biparentals també hi ha les famílies homoparentals, hi ha diferents rols que s'exerceixen, diferents tipus de convivència, hi ha famílies més extenses, menys extenses, i, per tant, aquests mateixos nuclis són també diversos.

Hi ha hagut un augment de les famílies monoparentals (actualment en són un 12,8%), bàsicament encapçalades per mares, i s'ha superat aquell estigma de la família monoparental que era la mare soltera, que estava marcada d'alguna manera, i el que estem veient és que també en aquest reconeixement o en aquests nuclis monoparentals hi ha una diversitat total: trobem mares soles per opció, pares i mares que encapçalen nuclis monoparentals a partir de separacions, de viduïtat, etc., i que donen pas a nuclis molt i molt diferents però amb unes necessitats molt concretes.

Una nova realitat, aquesta sí, la de l'aparició de famílies reconstituïdes des que l'any 1975 es va aprovar la Llei del divorci i les parelles es van començar a separar, i amb els anys també es van començar a constituir nous nuclis. Les famílies reconstituïdes no són altres que les que tenen fills i filles a càrrec amb dos nuclis familiars diferents, que ja representen, ara per ara, un 6% de la realitat de les nostres famílies. Trobem les famílies homoparentals, que eren una realitat potser oculta abans, però que en tot cas són una realitat que reconeixem com a possible precisament a partir dels canvis legislatius, pel que fa a la Llei d'adopció a Catalunya del 2005, en l'anterior legislatura, o també a l'Estat, amb el reconeixement del matrimoni homosexual. En definitiva, totes formen part dels canvis d'un món viu i en evolució i totes representen noves formes de

convivència que cal tenir en compte i, sobretot, les hem de tenir en compte des de les administracions públiques. Hem de saber donar suport per tal que cadascú tingui la llibertat necessària per configurar la unitat familiar que desitgi, una realitat complexa a la qual hem de donar solucions diverses.

Les famílies, com deia, són diverses i alhora tenen moltes coses en comú, per això cal desenvolupar eines que donin resposta a totes les necessitats. Estem parlant de polítiques del temps, de recursos i prestacions econòmiques, de formació..., bàsicament a partir d'un aspecte que jo diria que és fonamental, com és la imprescindible perspectiva de gènere, és a dir, tenir en compte el paper de les dones i, per tant, desenvolupar activitats i accions que tinguin en compte precisament i reconeguin tot allò que les dones han estat fent tradicionalment i que també en aquest canvi social seguim fent en l'entorn del nucli familiar.

L'avenç de polítiques socials ambicioses que impulsem des del Departament d'Acció Social i Ciutadania ens permet anar construint un país de llibertat, un país on la tria de la família respongui a la lliure voluntat dels homes i les dones per crear el seu espai de relació més íntim, més personal i més humà.

Les famílies són, segueixen sent, de fet, l'eix bàsic de la nostra societat. Representen la primera i més important xarxa de suport de i entre les persones i, per això, són una de les peces fonamentals de la societat i dels eixos centrals de les polítiques socials del Govern de la Generalitat.

Per això, des de la Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania del Departament d'Acció Social i Ciutadania tenim en marxa tot un seguit de projec-

tes i mesures que volen servir per donar un cop de mà a la tasca de les famílies en el nostre país. Un exemple podria ser el "Vacances en Família", que, com sabeu, és un programa que ofereix lleure alguns caps de setmana i vacances a millors preus en la xarxa d'albergs de la Generalitat, o la formació per a mares i pares en aspectes pedagògics i educatius, amb un exemple que potser us semblarà trivial, i que potser ho és, però que no deixa de ser menys important per això: el dissabte i el diumenge en totes les festes que fem arreu del territori repartirem un joc de cartes que es diu "Les nostres famílies". Es tracta de recollir aquell vell joc al qual la majoria de les persones que sou a la sala haureu jugat, que és aquell de la família esquimal, la família tirolesa... Recordeu que era una família ben bé tradicional a partir d'ètnies diferents? Doncs bé, volem recollir aquesta diversitat a partir de la realitat que tenim en la societat catalana: la família monoparental, homoparental, nombrosa, de diferents orígens, etc., etc., i per tant recollir aquesta diversitat i fer-ne una eina pedagògica i de joc, ja que, en definitiva, el joc és una eina i un instrument fonamental que estem perdent molt en l'àmbit de les famílies, possiblement per manca de temps.

Això potser de vegades són anècdotes, però són anècdotes no menors perquè ajuden a construir el dia a dia i se sumen a les ajudes que ja es preveuen en la Llei de suport a les famílies que estem desenvolupant i consolidant, com les prestacions econòmiques universals per a infants menors de tres anys o menors de sis anys a càrrec en el cas de les nombroses i monoparentals, o les prestacions econòmiques específiques per part o acolliment múltiple, o d'altres que estem donant i que tenen l'objectiu de facilitar la vida a les unitats familiars catalanes per tal que tinguin o que puguin desenvolupar en un inici el seu projecte vital i que la seva qualitat de vida no se'n vegi afectada.

Vull citar també, en aquest sentit, la feina que s'està portant a terme en el camp de la lluita contra la violència masclista i que afecta molt directament l'àmbit familiar, d'aquí que el Parlament de Catalunya hagi aprovat fa poc temps, de forma unànime, la Llei del dret de les dones per a l'eradicació de la violència masclista, que representa un pas endavant de combat contra la xacra que representa aquest tipus de violència en la nostra societat i alhora el desenvolupament d'una xarxa integral de recursos i de polítiques totalment transversals i coordinades que estan liderades pel Departament d'Acció Social i Ciutadania, i en concret per l'Institut Català de les Dones.

Avui no voldria deixar d'adreçar, també, en nom de la Generalitat, més que un agraïment, un reconeixement pels projectes que s'estan elaborant a l'entorn de les famílies i que, a Catalunya, en tant que és un país viu, precisament en trobem molts i molts. Nosaltres intentem comptar amb l'esforç quotidià que esteu fent des de les associacions i també des de les famílies, i, en aquest cas, jo crec que cal ressaltar la seva col·laboració del dia a dia i les seves aportacions.

D'altra banda, des del Departament d'Acció Social i Ciutadania tenim una preocupació molt gran sobre un dels temes que més afecta les famílies del nostre país: la manca de temps que permeti una major qualitat de vida familiar, allò que fins ara hem dit "conciliació entre la vida familiar, laboral i personal". Des de la Secretaria s'ha impulsat la posada en marxa del pla estratègic de gestió i usos dels temps de la vida quotidiana, que, de fet, es va elaborar durant tot l'any passat i ja està a punt de ser aprovat per aquest Govern i que posa en marxa tot un seguit de mesures per tal que l'organització del temps social, entre altres coses i, per tant, el temps de les famílies, el temps necessari que s'ha de dedi-

car a les persones que en depenen, al lleure, a la criança, a l'educació dels infants, perquè no suposi un conflicte per a les necessitats i les expectatives laborals o personals de les persones membres de la unitat familiar.

En aquest cas, cal destacar també el paper de les dones en aquest sentit. Fins ara hem estat, i jo diria que seguim sent, el motor de la vida familiar, de tot allò que té a veure amb les feines domèstiques i de cura de les persones, però tot això s'ha fet paral·lelament a un augment de l'entrada en el mercat laboral formal. Això no vol dir que hi hagi un augment de l'accés de les dones al mercat laboral, sinó que s'ha anat formalitzant i que sempre ha anat paral·lelament a aquesta doble jornada i que en tot cas el que estem fent, i jo crec que aquí ja fa un temps que aquest Govern està treballant de forma important, és en la necessitat de donar un reconeixement a aquest treball fins ara, com deia, tradicionalment fet per les dones en el marc de la cura de les persones i de l'àmbit domèstic.

La voluntat d'aquestes polítiques és donar suport a les persones que tenen o volen assumir responsabilitats familiars perquè puguin desenvolupar en les millors condicions possibles les tasques i les activitats que se'n deriven. Treballem, doncs, per enfortir els lligams que ens uneixen, els espais de retrobament, de coneixença, d'amor... Les famílies són la base d'una societat que volem justa i solidària, són un primer esglaó d'un univers que basa la seva cohesió en aquesta diversitat.

El Govern de la Generalitat entén que hem de construir un país on les famílies se sentin emparades per tal que segueixin sent la font d'on brollin els futurs ciuta-

dans i les futures ciutadanes de la Catalunya del civisme i del benestar. La nostra voluntat és impulsar polítiques socials ambicioses i avançades que siguin capaces de posar en marxa una intervenció pública de proximitat i que respectin tots els models i estructures familiars i donin suport a la tria del model familiar que es vulgui desenvolupar. Aquestes polítiques es basen en l'assumpció de drets i deures per part de les famílies i vetllen perquè siguin respectats, alhora que fan un reconeixement explícit de la importància econòmica i també de la importància del reemplaçament generacional de la població que fan aquestes.

Per últim, i a l'ensems com a element imprescindible, les polítiques socials que volem impulsar inclouen una perspectiva clara de gènere, la perspectiva de les dones, que ha estat una perspectiva oblidada fins ara en aquest model, en aquest impuls de transició dels models de família, de qualsevol dels models existents, i que no es pot basar en relacions de desigualtat i no-reconeixement cap a les dones. La nostra opció política té un horitzó clar i volem construir un país plural, un país per a dones i homes, un país per a totes les famílies, un país de cohesió. És en aquest sentit que cada any celebrem aquesta conferència, aquest any de nou al Palau de la Generalitat, a la qual volem donar un caire internacional precisament per recuperar totes aquelles experiències que s'assemblen a la nostra o que ens poden obrir noves perspectives de futur.

Enguany, ens acompanya la professora Franca Bimbi. Franca Bimbi va néixer a Castelfiorentino, a Florència, té dos fills i viu a Pàdua. Des del 2001 és catedràtica de sociologia de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat de Pàdua. Va deixar la universitat durant el període 2001-2008 a causa del seu mandat parlamentari. Des de l'abril del 2006 fins a l'abril del 2008 va ser presi-

denta del Comitè Parlamentari de Polítiques de la Unió Europea a la Cambra dels Diputats italiana. És responsable del Centre contra la Violència de l'Ajuntament de Venècia, en la creació del qual va tenir una participació decisiva al principi dels anys 80. Pertany al Departament de Sociologia de la Universitat de Pàdua i coordina la unitat Gènere, ciutadania i pluralisme d'identitats en el marc del programa de doctorat de sociologia en processos interculturals i comunicatius en l'esfera pública. En el període 1994-1999 va col·laborar en el disseny de programes de recerca i en la supervisió de publicacions científiques relatives a la xarxa de ciutats italianes contra la violència, en el marc del programa "Urban Italia" de la Unió Europea, promogut pel Departament dels Drets i la Igualtat d'Oportunitats del Govern italià. El 1999 va ser coordinadora del programa nacional de recerca "Gènere i indicadors socials". El 2004 va ser responsable del programa de recerca nacional "Ciutadanies i pluralisme cultural, gènere i definicions socials del cos en l'esfera pública". La seva principal recerca se centra en els canvis, en els significats i en les relacions dels models familiars contemporanis, la ciutadania de la dona i definicions socials del cos, i, de fet, les seves darreres publicacions fan referència precisament a cadascun d'aquests àmbits.

Com veureu, el seu currículum és prou ampli però a la vegada interessant perquè estigui en consonància també amb tot allò que nosaltres fèiem en aquesta presentació, que és tractar les polítiques familiars diverses en perspectiva de gènere i sobretot reconeixent aquesta realitat complexa que vivim les famílies. Ella ho desenvoluparà en el marc de la conferència que tot just començarà ara i que porta el títol de "Família i famílies: la diversitat italiana en el context europeu en procés de canvi". Moltes gràcies de nou i passo la paraula a la senyora Bimbi.

Intervenció de la catedràtica de sociologia de la Universitat de Padova, senyora Franca Bimbi

Gràcies, moltes gràcies i perdoneu que no parli català, tot i que l'entenc... Estic molt agraïda a la Generalitat de Catalunya i, en particular, al Departament d'Acció Social i Ciutadania i a la senyora Carme Porta per les seves polítiques familiars i drets de ciutadania. Sempre he estat molt en consonància amb Barcelona i m'agrada molt poder-hi tornar. Vaig treballar, vam treballar, de fet, ja fa temps, amb l'Ajuntament de Barcelona en un projecte sobre els temps de la ciutat, quan la situació italiana semblava molt més rica que l'espanyola pel que fa a l'elaboració de polítiques per a les dones. Ara, en canvi, sembla el contrari, i no és un compliment, sinó que és un fet que en certa manera em fa patir.

Em sembla que Espanya, en el seu viatge cap a Europa i en el seu trajecte cap a la modernització, ha superat molts entrebancs (la situació concreta, però, no

és mai perfecta), mentre que potser Itàlia no ho ha aconseguit. Val a dir que no em refereixo al resultat de les eleccions, tot i que per a mi va ser una gran derrota, sinó al fet que, en general, a Itàlia em sembla que encara pesen molt les diferències i les distàncies entre el nord i el sud i es fa difícil també la confrontació dels canvis en la societat i l'acció política, les dificultats que sento com a ciutadana, que també he sentit com a política, i que segueixo sentint com a col·laboradora amb l'Ajuntament de Venècia.

No presentaré una ponència amb dades i estadístiques perquè el públic que hi ha aquí ja les coneix prou bé, sinó que voldria reflexionar sobre el moment que estem vivint, sobretot a Itàlia, ja que no conec prou bé la situació espanyola ni la catalana.

Doncs bé, com a premissa, la discussió pública sobre la família i sobre les seves definicions esdevé apassionada en èpoques de grans canvis i inclou constantment relacions entre l'ètica pública i la moral privada a través de la reconsideració de les relacions entre els gèneres i les generacions.

Fa set segles, Dante Alighieri, en la seva obra *La divina comèdia* es lamentava de la corrupció en la societat medieval de Florència i n'adduïa com a causa la immodèstia de les dones, la manca de disciplina de les filles i l'abandó femení de les tasques domèstiques, fets dels quals derivarien efectes nefastos per al bé públic, com ara la baixa natalitat i les guerres. M'he adonat quan venia cap aquí que, en aquest passatge de *La Divina Comèdia*, Dante cita els bells temps antics de la ciutat fent referències al fet que aquesta romania tancada dins les muralles. La sociòloga marroquina Fàtima Mernissi, en un dels seus darrers

llibres, ens explica com els termes per designar les muralles de la ciutat i el vel —que sempre fa referència a les dones de cultura musulmana— tenen la mateixa etimologia: separar, dividir, tancar. Evidentment, cadascú de nosaltres té el seus propis vels, interns i externs, però en la nostra cultura actual, la qüestió de tornar a fer anar les dones segons l'ordre social del passat és una qüestió dura, que es debat dins la societat mateixa.

Tot i així, la velocitat dels canvis socials, econòmics, polítics i institucionals, i la nova configuració d'Europa, tornen a posar en joc els models d'aliances i d'associacions, creant turbulències i conflictes en els raonaments que fan referència a la vida privada, al significat de viure junts, als models de gènere, al lloc de les dones i a la capacitat de transmissió educativa d'adults a joves. Els models hegemònics tradicionals del raonament sobre qüestions familiars sembla que es trenquin de cop i volta (també a causa de les noves demandes socials de la dona respecte a la identitat de gènere, que, a més a més, van més enllà de cultures, religions i ètnies). Els canvis en la jerarquia de la vida privada es projecten en l'espai públic i, sovint, s'interpreten com a crisi de la família, donant lloc així a un conflicte entre tots els actors públics: governs, moviments socials, organitzacions religioses, corporacions d'experts... És a dir, tots aquells que d'alguna manera participen en la producció dels discursos sobre les normes de reproducció de les relacions primàries, en l'àmbit ideològic, jurídic i de les polítiques.

A Europa estem vivint un d'aquells moments en què la forma de la historicitat de la família considerada tradicional i que es donava per assumida, com a mínim pel que fa a les generacions més ancianes, sembla en total discontinuïtat respecte

als fenòmens actuals. Sovint, les noves formes de vida familiar es consideren un problema per a la capacitat moral de tota la societat. A més a més, hi ha diversos dilemes crucials que afecten transversalment les polítiques per a la família i que porten a la confrontació entre principis diferents, no sempre fàcils de fer anar de la mà, la legitimitat de les opcions personals, la igualtat d'oportunitats, les modalitats de reconeixement de les diferències i la igualtat en la distribució dels recursos.

En aquest context de canvis, l'anàlisi i les tries per a les polítiques públiques s'han de fer (i elegir) de manera especialment atenta, tenint en compte la complexitat del present amb la consciència del passat, desdramatizant les discontinuïtats que apareixen com a més negatives o bé comparant-les amb el desenvolupament innat de les pràctiques socials que es projecten en el futur de les noves generacions. El futur de les noves generacions és el concepte clau per valorar les polítiques familiars. De fet, hem de tenir en compte que en les innovacions fins i tot més extremes de les formes de vida familiars, les persones cerquen modalitats satisfactòries per viure amb els altres. En les ruptures amb el passat, també en les més evidents, sorgeixen els intents de recrear una continuïtat entre les biografies personals i les regles socials. Sabem també que el punt d'encontre entre les diferències i la recerca de noves regles per conviure en la diversitat formen part de la construcció de la bona vida familiar i de la bona vida pública en totes les èpoques i cultures.

Amb aquesta premissa, doncs, la meva reflexió, el que pretén és considerar els canvis culturals de la forma de la família a la llum de les dinàmiques del passat recent, dels canvis més consolidats i de les problemàtiques emergents

que plantegen qüestions a les polítiques socials. Avui, Europa ha tornat a ampliar-se i les riberes del Mediterrani són més properes. És per això que l'Europa del sud torna a aparèixer com a pont cap a indrets més llunyans. Es comença a distingir una possible complementarietat entre les dues dimensions historicoculturals: la septentrional i la mediterrània, que al llarg del temps han influït en el significat i en els desenvolupaments de la idea d'Europa i de civilització europea.

Ara m'agradaria parlar de les variants italianes del repte europeu. Les transformacions de la família es tenen en consideració en el context europeu, que ens permet evidenciar dues àrees problemàtiques en el conjunt: l'estructura del model demogràfic europeu-occidental i les formes de regulació juridicopúbliques de les noves modalitats de vida conjunta. Hi ha, així mateix, formes de regulació jurídiques que no són del tot públiques, és a dir, les de les diverses comunitats religioses, que tenen una rellevància pública però no estatutària de manera immediata.

Una tercera dificultat que caldria tenir en consideració de manera separada, perquè ha sorgit molt més recentment i compta amb unes característiques diferents, fa referència a les variables respecte a la immigració. Tots els aspectes, models demogràfics, regulació jurídica i dinàmiques migratòries han tornat a encendre el debat sobre la família i han suscitat les noves demandes de regulació de les formes familiars.

El model demogràfic europeu-occidental de fa aproximadament trenta anys es presenta, amb major o menor intensitat i amb accents temporals diversos en els

diferents països, amb una sèrie de característiques comunes: l'augment de l'esperança de vida, la reducció de la fecunditat per sota o just al voltant del nivell de substitució, l'increment dels divorcis i la disminució dels matrimonis, l'augment de les unions de fet i dels naixements fora del matrimoni.

Últimament, assistim també a les prevalences tendencials de la família a través de les unions de fet, més que no pas del matrimoni. A més a més, a la vegada que es generalitza l'increment dels naixements fora del matrimoni (un ventall que va del 15% a Itàlia fins a un 50% a Suècia), les unions de fet que romanen estables al llarg del temps es transformen menys sovint en matrimoni, fins i tot encara que hi hagi fills. Així, doncs, en una mateixa generació d'adults, les formes de família es multipliquen. L'increment de l'esperança de vida fa augmentar sobretot el nombre de vídues que viuen soles. El fet de casar-se més tard i després divorciar-se incideix en l'augment de la proporció de joves adults solters. Una proporció creixent de les famílies que es basen en el matrimoni compta, però, amb una taxa de divorcis elevada a les espatlles i sense precedents. L'opció del matrimoni pot anar precedida o seguida de la convivència, les implicacions, les modalitats organitzatives i les decisions de vida que adquireixen significats de tipus familiar per a les parelles i per als fills. Tots fem servir l'expressió "la meva família" independentment de la forma de família amb què ens trobem perquè ens referim a aquesta realitat.

D'altra banda, es multipliquen les famílies monoparentals, sobretot de mares solteres. Els fills i filles menors es queden amb la mare almenys en el 80% dels casos, fins i tot en els països en què la custòdia compartida és la pràctica prevalent. Sobretot sembla rellevant per al futur de les relacions familiars l'augment

de nuclis familiars en què creixen els fills d'un dels dos membres de la parella únicament, o bé els fills del primer matrimoni d'un dels dos amb els fills d'ambdós o on passen una bona part del seu temps els fills que conviuen amb l'excònjuge o l'exparella d'un dels membres de la parella nova. La família, doncs, observada des del punt de vista de l'experiència dels adults i dels nens, és ben bé un concepte diferent, té una geografia diversa.

D'aquest escenari en neixen també, doncs, moltes dificultats per al model social europeu i per als seus quatre models tradicionals de benestar: l'anglosaxó, el continental, l'europeu i el mediterrani. Des de fa anys, s'enfronten amb més o menys fortuna problemes anàlegs: la sostenibilitat socioeconòmica, l'equilibri entre la feina, la família i la vida privada, els límits de la igualtat de gèneres i entre les generacions, que avui dia es reflecteixen amb més gravetat en l'Europa dels 27, també pel que fa a l'endarreriment del desenvolupament d'una societat europea del coneixement, competitiva en l'àmbit internacional.

Tanmateix, a diferència d'una creença bastant difosa, la dificultat d'interacció entre problemàtiques de la vida familiar i de gestió dels processos socioeconòmics és més important en els països de l'àmbit mediterrani, que són més comunitaris, més solidaris i compten amb xarxes familiars més cohesionades. Des de fa un temps, Espanya mostra una dinàmica social més favorable en comparació amb Itàlia, per exemple, pel que fa a l'ocupació femenina i també, una mica menys, pel que fa a la divisió de gèneres en l'ús del temps. Tot i així, la consolidació de les polítiques familiars, temps a venir o en el futur ha de crear efectes més virtuosos. De fet, a Suècia i a França augmenten tant el nombre de naixements com el d'unions de convivència, mentre que Suècia demostra ser

més capaç de crear polítiques de conciliació de la feina de les dones amb la maternitat i de suport en les responsabilitats del pare i la mare, encara que ja no visquin junts.

La situació italiana sembla estar marcada per alguns factors específics de les dinàmiques migratòries, que s'estan agreujant. Des de fa trenta anys, la natalitat està per sota de la taxa de substitució; el percentatge d'exclusió del mercat laboral de les dones es manté excepcionalment elevat, així com la simetria en temps de feines de cura. En canvi, en aquests aspectes, Espanya està canviant molt de pressa (menys pel que fa a la simetria en temps de feines de cura i més pel que fa a l'ocupació).

A Itàlia, la tendència de procrear un únic fill sembla que s'accentua. Els fills viuen amb la família fins als trenta anys, i fins i tot més, i entre els joves que es casen sorgeixen riscos de pobresa més elevats que els que existien en els seus coetanis que formaven una família nova fa menys de deu anys. Algunes dades recents de Linda Laura Sabbadini, que era aquí l'any passat, indiquen així mateix un afebliment de les xarxes de cura entre generacions respecte de la creixent necessitat relacionada amb l'envelliment de la població.

A més a més, com a mínim a Itàlia, la presència de dones estrangeres que s'ocupen de la cura de les persones grans, en part amaga i en part desvela la fragilitat actual de les xarxes familiars, la constància mantinguda de les quals es considerava comparativament com una peculiaritat mediterrània. La figura de les "estrangeres íntimes" que compleixen funcions de col·laboració familiars i poliespecialitzades recorda velles jerarquies d'estatus social entre les dones.

Com a mínim, faig referència a l'ambivalència visible, ja sigui en les relacions familiars o en les relacions amb" l'altre", de la persona que està amb nosaltres i que viu sota el mateix sostre.

Amb les col·laboradores familiars estrangeres s'ha introduït la immigració en el discurs de la família, és més, en el discurs de la intimitat familiar. Aquestes dones poliespecialitzades s'escullen entre les dones que provenen de nacions i poblacions on es considera que la cura dels ancians encara és molt personalitzada i atenta a la qualitat de la relació. D'altra banda, a aquestes persones els encomanem així mateix una de les tasques simbòlicament més denses de les relacions familiars: acompanyar els nostres sers estimats (normalment, els nostres pares) en la darrera transició de la vida.

Així, doncs, quina és la família tradicional? Què ha canviat i què està canviant? A quin model cultural fem referència quan ens referim a l'expressió "la família"? Totes aquestes qüestions afecten el debat públic pel que fa a les decisions en les polítiques sobre la família. Per a quines famílies treballem i per a quins tipus de relació entre individus i individu i família? La discussió sobre el reconeixement legal de les diverses formes de convivència implica la major o menor acceptació dels costums familiars presents en les diferents cultures dels immigrants?

La família tradicional és una metàfora. Ja en els anys cinquanta s'ho qüestionava el sociòleg William Goode, que ens feia estar en guàrdia respecte a la nostàlgia de la família clàssica occidental. El graciós quadre de la vida a la granja de l'àvia, tal com diu William Goode, és el quadre de la mare oca en els dibuixos animats americans, que ja en aquella època no corresponia a les dinàmiques concretes

de la vida privada de les relacions íntimes. A Itàlia, encara en els anys setanta i vuitanta, l'expressió "família tradicional" feia referència a un estereotip en part enyorat i en part criticat: pensàvem en tres generacions que vivien sota el mateix sostre, que transmetien orientacions sòlides per a un matrimoni indissoluble d'ancians a joves i l'obligació moral de la procreació. Jeràrquicament, l'autoritat del cap de família (mascle) i la gestió de les tasques domèstiques per part de la seva única consort, estaven ben ancorades.

Mentrestant, la família conjugal (mare mestressa de casa, pare ocupat i com a mínim dos fills: el somni de la classe obrera) s'estava consolidant ràpidament fins i tot com a tipus ideal en totes les classes socials. Tanmateix, amb la mateixa rapidesa, els seus principis progressius de reciprocitat en les tasques afectives, en les formes d'orientació sexual, en el control de la procreació, en les coresponsabilitats familiars, i fins i tot en la distinció entre els rols i les tasques domèstiques, amb la paritat dels deures i els indicis d'igualtat de drets, estaven supeditats a un doble estrès: hi havia la dificultat de transformar l'ideal en regles consolidades, en pràctiques generalitzades, però també naixia una crítica aferrissada a la família de parella i a les seves asimetries explícites i implícites per part de minories actives femenines i feministes.

En el període dels darrers trenta anys, les reflexions crítiques sobre les noves demandes socials han afrontat les desigualtats de gènere que no s'havien superat en el paradigma emancipacionista de la modernitat. Avui dia, tendim a rebutjar la transposició mecànica de l'ideal de paritat en l'esfera pública pensada només en masculí a aquella publicoprivada de la doble presència de les dones, ja que no volem desvalorar els aspectes culturals, cognitius i simbòlics de les capacitats

relacionals de tipus matern. És més, a través del prisma de les cultures de gènere, les capacitats maternes es van reconeixent progressivament com a patrimoni social per integrar en una definició innovadora de democràcia a dos, que hauria de transformar l'estil d'ambdós gèneres. En són un emblema els permisos familiars estesos als pares i, a Espanya, la recent maternitat de la ministra de Defensa ha esdevingut així mateix un símbol per a nosaltres, que també som de la Unió Europea; és el reconeixement del principi matern dins d'un context de l'ús legítim de la força per part de l'Estat (una simbologia ben forta).

Avui, com a mínim a Itàlia, es tendeix a identificar la parella conjugal amb pare i mare, ambdós membres treballadors i amb dos fills com a màxim com a model de família tradicional, model que, a la vegada, es declara en crisi. Es tracta d'una superació elaborada socialment, una nostàlgia de l'època breu en la zona mediterrània de la família conjugal moderna (que nosaltres hem viscut poc i que ha durat poc), una transició tan veloç de la imputació de la tradició d'una idea al tipus d'una altra que mereix una certa atenció.

Respecte a trenta anys enrere, la família conjugal moderna preveu un model plenament simètric de la igualtat, de la reciprocitat i de l'elecció, que es concreta en l'orientació cap a la procreació condicionada per les coincidències de la propensió en la parella i en l'afirmació de la doble presència com a inversió, també de tipus professional, per part de les dones.

De fet, la asimetria de gènere, és a dir, la dominació masculina, per anomenar-la com ho fa un sociòleg francès molt conegut, Pierre Bourdieu, es reprodueix en molts àmbits. No obstant això, és curiós que la mateixa generació de persones

com jo, homes i dones nascuts en la segona postguerra, es troba en el transcurs de la vida definint l'experiència de les relacions primàries significatives en el context de posar en dubte tres tradicions fundadores de l'explicació d'un mateix: la família feliç del patriarca de la fàbrica; la nova família conquistada en la postguerra (conjugal, democràtica i complementària) i finalment la família complicada dels darrers vint anys, que té com a horitzó la reciprocitat, la responsabilitat del projecte de vida, l'eventual paternitat i maternitat, i la reconciliació entre la feina i la família, tant per als homes com per a les dones. Tres representacions ideals són massa per a una sola generació i aquí trobem també, potser, el sentit del debat públic.

Sigui com sigui, en el decurs del segle XXI, l'ètica del sacrifici femení per si mateix desapareix de l'horitzó de la norma social familiar, també perquè el sentit del matrimoni com a aliança entre famílies i la parella per a la procreació es dilueix molt. Es fan més fermes les variables ideals de la reciprocitat, d'un projecte de vida en comú, de l'eventual paternitat i maternitat, de la igualtat de gèneres dins i fora de la família.

La importància de la legitimació del divorci sorgeix si es reflecteix la relació entre aquests elements i les variables de l'escenari demogràfic. Cal, doncs, reflexionar sobre la demografia, el divorci i les noves formes de vida familiar, també perquè reflexionar sobre nosaltres mateixos ens ajuda molt a entendre allò que succeeix en les dinàmiques de les famílies de les persones immigrants.

La inversió en la instrucció de les dones, juntament amb l'augment de l'edat de casar-se i de l'accentuació de l'exogàmia extraparental, comporta una contracció irreversible de la quantitat de prole. El sentit de la diferenciació no és deter-

minat pel nombre de fills, sinó per la legitimació social de poder crear una família d'acord amb la voluntat de regular-ne el nombre amb relació a un pacte a dues bandes, íntim i no censurable ni tan sols en el cas d'exclusió de la procreació.

La instrucció en massa de les dones ha constituït un factor multiplicador de l'emancipació femenina de diverses classes socials i en tots els contextos territorials, cosa que ha produït una sostracció de l'autoritat de les generacions ancianes i una forta mobilitat social entre les generacions de dones, malgrat que en una mateixa generació la mobilitat social de les dones estigui lligada en gran part, i encara avui, al matrimoni.

Ha crescut la flexibilitat d'accions de les dones al lloc social assignat al propi gènere. D'aquesta manera, el significat del matrimoni es desplaça del rol d'institució fundadora d'una aliança que té com a equilibri la relació vertical entre generacions i les relacions horitzontals entre gèneres i té com a funció ratificar públicament una relació que es basa en el valor de la intimitat a dues bandes i en la recerca d'una coincidència de la felicitat respectiva, que a més a més sabem que, socialment, és improbable.

Sovint, sobre aquests ideals nous compartits socialment en les pràctiques socials, fins i tot de qui els rebutja en l'aspecte ideològic, s'insereixen les demandes familiars de les parelles homosexuals. Si assumim, fins i tot amb les variants internes notables, el model demogràfic europeu-occidental com a context donat, respecte al qual es mesuren les opcions de gestió de les polítiques familiars, cal reconèixer que la funció d'institució reguladora de la família sempre s'assumeix, no sols per part del matrimoni únic, sinó per part del dispositiu

matrimoni/divorci, amb les variants que fan referència a les parelles de fet, les seves ruptures, els matrimonis tardans, precedits de llargs períodes de convivència de tipus matrimonial, etc.

També a Itàlia, on la llei requereix esperar cinc anys abans de poder divorciar-se i on no existeix una legislació respecte a les unions de fet, el canvi de les normes de formació de la família és visible socialment, encara que jurídicament no s'ha regulat. La hipòtesi d'un dret individual a procrear avança, tot i que la fecundació artificial es fa a Anglaterra o a Espanya. S'aprofundeix també la distinció entre sexe i gènere i sorgeix la separació entre la identitat sexual i l'orientació sexual.

I què hi trobem en la fotografia actual de la família si observem una instantània? Els qui defensen, tal com succeeix a Itàlia, la coincidència exclusiva entre família i matrimoni, retallen dos únics subconjunts del grup de la família: els definits pel primer matrimoni i els nascuts dels matrimonis successius i, per tant, defensa també el divorci, en realitat. En resten fora els nuclis de divorciats que no s'han tornat a casar (amb fills o sense) a més d'un nombre creixent de famílies reconstituïdes que resulta basar-se en el segon matrimoni, però sense que això faci reassumir tots els lligams de parentiu de diversos subjectes que han perdut, o com a mínim han vist afeblir-se fortament, almenys una part dels seus lligams de primer grau.

Si observem les relacions concretes entre les persones en una xarxa familiar, sorgeixen les complexitats dels lligams de parentela, senyalats per la discontinuïtat de les aliances redefinides per les formes diverses de les filiacions, dins i fora del matrimoni. Sorgeix el nexe més fort entre les definicions de família

possibles i les assumpcions de les responsabilitats de la cura dels fills, fins i tot independentment de la constància o de l'existència originària d'un matrimoni. El govern Sarkozy, per exemple, va presentar fa poques setmanes un projecte de llei per donar drets a la parella en les famílies reconstituïdes, al xicot o cònjuge de les famílies reconstituïdes.

A més a més, les demandes noves de paternitat tenen l'origen en una arrel doble: la interpretativa i la normativa. Considerem que la paternitat ha de sobreviure al matrimoni i això és una novetat, perquè aquest principi es negava en el passat a les mares, que estaven obligades a abandonar els fills i, tot i així, no és present en totes les legislacions europees. El segon principi que es revela com a crucial, fa referència a la voluntat i la capacitat de cura en interès del menor, que es considera un principi que preval fins i tot per sobre dels lligams matrimonials. De fet, els serveis públics poden treure els fills als pares i mares, és a dir, que hi ha una prevalença en l'interès del menor respecte al lligam matrimonial.

Podem avançar la hipòtesi que avui la família es pot considerar com a societat natural, és a dir, no com un fet biològic, sinó exquisidament i crucial un fet social però de naturalesa prejurídica en relació amb les eleccions de les persones i la capacitat de tenir cura els uns dels altres, particularment en les situacions de vulnerabilitat. És, doncs, una opció que s'ha escollit fent atenció a la legislació espanyola, que fa prevaldre l'assumpció d'un pacte de coresponsabilitat respecte a la cura d'un mateix, de l'altre/a i de la possible prole.

Espanya, amb el fet d'haver ampliat el matrimoni a les parelles d'un mateix sexe, posa en joc una interpretació clara (però que causa discussió) de la relació entre

la llibertat personal i de l'ordre social respecte a la institucionalització de les relacions primàries. Així, es privilegia per a tots (heterosexuals i homosexuals) el relleu públic en la forma o manera més tradicional de l'aliança de la vida privada. D'aquesta manera, doncs, el que es referma, és el principi d'ordre social, que s'oposa a un relativisme moral, i tot això és molt interessant perquè, naturalment, porta a la unitat en l'àmbit jurídic, a una pluralitat de formes familiars.

El que el discurs sobre la família contemporània comporta, fa referència avui a algunes pedres angulars convergents en els comportaments i en l'orientació dels valors, més que no pas en les normes legals. En aquest sentit, podem tornar a pensar en la relació entre matrimonis contrets i drets en una societat multicultural. Les pedres angulars de l'orientació dels valors sembla que són la recerca de la felicitat personal, perquè ja en la meva generació és menor l'obligació moral i el sacrifici incondicionat d'un mateix en vista del benestar del grup familiar, la reciprocitat en el fet de tenir cura l'un de l'altre/a, la coresponsabilitat de la cura de membres més vulnerables, la rellevància una mica més dèbil de la institució matrimonial i l'enfrontament d'altres maneres o modalitats de reconèixer-se com a família. No parlem d'un sol cas, sinó que ja fa anys que els estudiosos investiguen el sorgiment de contractes privats que costegen el matrimoni, celebrat o no celebrat.

Des d'aquest horitzó, sorgeixen també noves demandes de drets, que ara per ara a Itàlia aspiren a acostar les experiències dels solters a la relació familiar legalment reconeguda, tot i que sense gaudir del matrimoni. A la societat, li convé aquest tipus de demandes? A Espanya ja hi heu donat resposta, però a Itàlia el debat encara és obert. Convé algun tipus de reconeixement jurídic?

Per respondre positivament cal observar no sols les experiències europees, sinó també l'experiència de la formació de parelles de convivència i de les configuracions concretes de les parelles, que amb el temps esdevenen més estables.

La disminució dels matrimonis tendeix a amagar una realitat difosa: molt sovint, qui no es casa, igual que qui es casa tard, ha viscut com a mínim una relació afectiva llarga amb cohabitació més o menys estable, una "quasi família", que potser ha viscut a casa dels pares.

Cada cop més sovint, separats i divorciats amb fills formen relacions estables de tipus familiar fins i tot si no viuen sota un mateix sostre. Existeix la família a distància de parelles reconstituïdes. A Itàlia estan augmentant també els matrimonis celebrats sota el ritus religiós catòlic entre vidus, solters de religions diferents, entre divorciats que abans s'havien casat segons el ritus civil... i per què? Segons el dret italià, qui contrau matrimoni segons l'únic ritus religiós constitueix una parella de fet, és a dir, és contrari al principi de la societat natural basada en el matrimoni, encara que el vincle tingui una rellevància pública en l'esfera comunitària, per exemple la religiosa, l'afiliació d'un dels dos cònjuges. Es tracta de problemàtiques particulars també en relació amb les cultures d'origen per part de les famílies immigrants. En el nostre país, els ancians ho fan per no perdre la pensió coneguda com a "pensió de viduïtat", ja que si et cases per l'Església, no es perd aquesta pensió, no s'esdevé pecador segons l'Església sinó que es constitueix una parella de fet segons l'Estat.

La immigració treu a la llum aspectes nous que almenys fa vint anys eren molt més difusos pel que fa al conflicte entre pertinença, comunitat i afiliació reli-

giosa (encara que no és sols aquest), i pel que fa a les normes del dret de família del país on viuen. En l'actualitat, es tenen en consideració les problemàtiques que deriven de la poligàmia i de la persistència jurídica de l'autoritat marital i paterna en algunes cultures immigrants.

En general, les noves demandes expressen la consciència del valor assignat a les garanties públiques en la recerca de formes de solidaritat per a la vida privada. En aquest context, sorgeixen també a Itàlia les demandes familiars dels homosexuals, que, en dos vessants (aliança i afiliació) arriben a desafiar l'hegemonia heterosexual de forma radical, sobretot pel que fa a la rellevància dels principis simbòlics del matern i del patern als quals es refereixen homes i dones independentment de la seva orientació sexual.

Una reflexió sobre la dimensió simbòlica i no sols sobre la jurídica i social del repte homosexual podria ser útil, per considerar les demandes familiars sobre les quals apareix com a més idealitzat el debat públic. Ens oblidem, a més a més, que el creixement estable de la convivència sense matrimoni a Itàlia es deguda ben bé a les parelles d'adults d'edat avançada que o bé es tornen a casar segons el ritus catòlic, o bé no es casen per evitar la pèrdua d'una pensió de reversibilitat, o també el deteriorament de l'herència per part dels fills d'un dels dos membres de la parella. Es tracta, doncs, de famílies velles pel que fa a l'edat dels membres de la parella i del moment de prendre la decisió de conviure que incrementen les formes noves d'unió.

En el cas dels immigrants, al contrari, podem observar el sorgiment de famílies joves, en el sentit de l'edat en què es contrau el matrimoni i en què es

tenen fills, les quals sembla que recorrin una vella història: aquella que ja van viure els immigrants catòlics europeus en el països anglosaxons d'ultramar. Els italians, juntament amb els polonesos, van ser el primer grup d'immigrants que van ser objecte d'estudi en els anys trenta per part de l'escola sociològica de Chicago com a exemple de dilema americà. Així, doncs, com es manté unida la cohesió garantida de lligams culturals i comunitaris d'origen amb la integració del tipus de vida d'una societat oberta i democràtica? Estem parlant dels anys trenta i aquesta qüestió faria referència de manera encara velada als negres En la Itàlia actual, les qüestions de ciutadania i d'inclusió, i la relació homosexual/heteroseuxal, podrien semblar, en alguns aspectes, fins i tot més complicades que la relació entre els autòctons i els immigrants. No hem d'oblidar que, pel que fa a la simetria d'alguns models de població immigrada, també el model simètric dels nadius italians ha estat contradit per la fenomenologia de la violència familiar. Arribats en aquest punt, he de felicitar-me per la decisió del Tribunal Constitucional espanyol que ahir va estatuir que la Llei contra la violència de gènere correspon a una acció positiva, on es troba un grup que estadísticament té menys avantatges, el qual es reequilibra com a mínim durant un període concret. Desconec les motivacions del Tribunal Constitucional, però aquest és un dels criteris que impliquen el dret de les accions positives.

Pel que fa als immigrants, l'anàlisi comparada de l'escenari del canvi de les estructures familiars en l'àmbit internacional mostra que en alguns països també és forta la legitimitat de les normes patriarcals, dels tres elements de l'escolarització femenina, de l'augment de l'edat de casar-se i de la relaxació de les normes matrimonials endogàmiques, que actuen en el sentit de la demo-

cratització de la família i, així, doncs, també en la disminució de la fecunditat de les estrangeres que hi ha en els nostres països (encara que les estrangeres presents que vénen de cultures tradicionalment més patriarcals tenen un nombre de fills superior al nombre de fills que tenen les dones nadiues), i que tot i amb això, segueix sent inferior al de les dones dels seus països d'origen.

Una altra qüestió és la que s'ha estat tractant aquests dies en la premsa espanyola respecte a l'augment dels avortaments, símbol d'una tasca que les dones autòctones i immigrants han de fer, o, millor dit, han de començar a fer, per trencar el que queda de l'ordre masculí, que sempre ha preferit l'avortament clandestí (és a dir, l'amagat i lligat a la responsabilitat únicament de la dona) a la contracepció, que és, per dir-ho així, l'instrument de l'emancipació femenina i que ha estat un dels trets principals de la formació de la parella conjugal moderna.

El problema de la natalitat ens fa reflexionar fora de les metàfores sobre els fills i sobre el futur. El futur dels fills sempre es troba en el centre de la nostra reflexió sobre les polítiques familiars, fins i tot en el conflicte i en el debat entre punts de vista diferents.

No obstant això, el resultat italià de la manca de formes de regulació jurídiques de les parelles de fet es fa palès; no es contrasten els processos de desfamiliarització. La inestabilitat de les parelles de fet i el risc de l'abandó dels fills, sobretot per part de pares separats, són anàlegs als que hi ha en altres països. A més a més, sorgeix un esclat de les polítiques socials: reconèixer exclusivament la família que es basa en el matrimoni ja no coincideix amb el

suport de lligams socials primaris o simplement hi coincideix parcialment. Així, doncs, no contrasta l'afebliment de les xarxes de cura, les fragilitats socials i el risc de pobresa.

Fins ara ens trobem entre els pocs estats europeus a no donar resposta a les demandes familiars per part de persones homosexuals, a no haver començat a afrontar com a mínim els efectes dels conflictes entre el nostre ordenament jurídic i les cultures de les quals provenen alguns grups d'immigrants. Aquesta situació correspon a la renúncia a oferir ajut a una part de les inseguretats que viuen els més joves. Els fills dels autòctons i dels immigrants viuen, tot i que de manera diferent, els processos de creixement dins d'unes formes familiars en transició. Per defensar recorreguts identificatius complexos que, tanmateix, tots els joves han d'afrontar, caldria oferir regles de transició realistes i clares que ajudin a elaborar alguns dilemes relacionals que ja avui són considerables i que formen part del seu procés de creixement. Afortunadament, l'augment dels matrimonis, així com també dels divorcis entre els ciutadans de la Unió Europea, està impulsant el dret internacional privat cap a la recerca compartida de solucions en els conflictes d'estabilitat familiar i privilegien l'interès del menor en relació amb les capacitats de cura dels adults, significatius en la persistència concreta dels lligams.

L'eliminació de fronteres internes a Europa i la porositat de les seves fronteres externes posen en joc una renovació ulterior de la modernitat globalitzada. La feina modela la família, més que el contrari (tot i que el contrari es manté). Als joves se'ls ofereix un context que incita la mobilitat geogràfica, si és que no l'imposa. Pel que fa a l'espera de les famílies italianes respecte al moment de

tenir fills es tracta d'un repte fortíssim que, a més a més, per a l'economia de les xarxes familiars esdevé un problema.

També per combatre els riscos de desfamiliarització, cal treballar la inestabilitat familiar regulant les formes noves de convivència. Reafirmar-se en les certeses relatives dels lligams primaris –creant normes de transició que es poden reconèixer entre les formes familiars diferents i les cultures diverses– serveix tant per redefinir aspectes culturals favorables del reconeixement identificatiu d'un mateix en el món com per contrastar els riscos de pobresa de les mares i dels seus fills que es reconeixen com a causes predictives primàries de l'herència de les mancances socials entre generacions.

Sabem, tant per l'experiència sueca com per l'espanyola (aquesta darrera més recent), que l'increment significatiu de la bona ocupació femenina respon a necessitats econòmiques, prevé la pobresa familiar i permet l'acostament del capital cultural femení de les noies cap a un rendiment òptim també pel que fa a les seves vocacions.

Si ens proposem traduir el concepte de la *flexsecurity*, que implica polítiques actives per conciliar la feina, la família i la vida privada, tant per a dones com per a homes, afrontarem a la vegada alguns dels conflictes del creixement demogràfic i dels processos de pauperització dels joves.

En l'actualitat, en l'economia globalitzada la racionalitat contraceptiva dels fills ja no té els efectes esperats, ni tan sols en el model de fill únic que és típicament italià. Assegurar als fills durant temps l'ús d'una casa en propietat esdevé

cada cop més difícil. Assegurar-se a la vegada una bona feina en la joventut, un bon sou i unes bones possibilitats de fer carrera vaticina coincidències que en l'actualitat són improbables per als nois i quasi impossibles per a les noies.

Formar una família esdevé una empresa arriscada per a tots dos i, en aquest context, esdevé difícil inserir les expectatives d'integració dels immigrants que, al seu torn, lleguen a més fills expectatives de mobilitat social comparativament no inferiors a les dels nostres.

A tot Europa, una part del conflicte tradicional entre classe i generació, candent en els anys seixanta i setanta, s'ha transformat o s'està transformant en un conflicte entre joves autòctons i immigrants, com a mínim en el vessant de la percepció cultural.

Així doncs, la política familiar és crucial per a la cohesió social i per al desenvolupament de tota la societat; no és, per així dir-ho, una de les polítiques secundàries, sinó que és una política que, en certa manera, té a veure amb l'ordre macroeconòmic, perquè si deixem que en la diversitat els joves creixin en la desconfiança i en els prejudicis recíprocs, tota l'esfera pública se'n ressentirà. No hi ha receptes igualment vàlides per a tots els països; observar les millors pràctiques i actuacions europees pot ajudar a afrontar les dificultats que el model demogràfic occidental planteja al futur de les generacions joves. El repte per a les polítiques familiars espanyoles i italianes, vist a la llum dels objectius definits per l'estratègia de Lisboa, podria orientar-se cap a la reconcepció virtuosa de la mescla mediterrània: qualitat de les cures familiars, autonomia de les persones, solidesa dels lligams primaris i solidaritat de les xarxes.

D'aquesta manera, podríem reorganitzar la nostra cultura tradicional, familiar i mediterrània des de dins i contribuiríem en allò que s'anomena "el mercat globalitzat". Seria com dir que en el desenvolupament del mercat únic europeu i en la recerca de la seva competitivitat en un context globalitzat cal també tornar a inventar la relació entre l'economia de la qualitat i l'economia de mercat. Cal, per tant, restablir l'equilibri de gènere en la divisió de les feines de cura, la valoració del capital social femení i cal, així mateix, reconèixer el mèrit dels nois i les noies de la nova Itàlia i de la nova Espanya i donar-hi suport.

Moltes gràcies.

Intervenció de la secretària de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania, senyora Carme Porta Abad

Bé, moltes gràcies, senyora Bimbi. En tot cas, volem agrair-vos l'atenció que heu guardat. Jo crec que ens emportem molts elements de reflexió i em permetreu que refaci un error que he comès d'incorrecció protocol·lària, ja que avui ens acompanyaven aquí alguns càrrecs amb els quals des de la Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania cada dia treballem: l'equip directiu de l'Institut Català de les Dones, de la Secretaria d'Infància i Adolescència, però també aquells i aquelles representants de la cambra parlamentària catalana que avui ens acompanyen: l'Honorable Anna Simó i els Il·lustres Pere Bosc i Pia Bosc; moltes gràcies per acompanyar-nos i disculpeu-me la incorrecció protocol·lària, la manca d'atenció protocol·lària. En tot cas, jo crec que és bo reconèixer també aquest treball quotidià i aquesta implicació política, com deia, en aquestes polítiques centrals per a la cohesió social, com són les polí-

tiques familiars, agrair-vos de nou a totes les entitats que avui sou aquí, però també a les persones, als membres de les diferents universitats que ens acompanyeu i que ens heu aportat molt i ens heu ensenyat molt, convidar-vos a totes i a tots a participar en les diferents activitats que fem el cap de setmana a Girona, a Lleida, a Salou, a Reus, a Deltebre i a Barcelona, i convidar-vos ara a un petit piscolabis que fem aquí en atenció a la vostra presència. Moltes gràcies.

I que tingueu una bona festa el diumenge! Jo marxo demà, però... almenys que no plogui!